<u>**השכלה. גבוהה?**</u>

פרופ' שמואל ליימן-ווילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה

בלוג מס' 23: גמישות מערכתית? לא בבית ספרנו...

אחת מהתכונות החשובות ביותר של החיים בעידן הבתר-תעשייתי, במיוחד במגזרים המתקדמים יותר, היא גמישות. פוגשים זאת על כל צעד ושעל: יותר ויותר מועסקים - עובדים לפי זמן גמיש; החברה העסקית משטיחה את ההיררכיה שלה; מפעלים עובדים לייצר לפי דרישה (just-in-time manufacturing); יש לנו יותר מזהות אישית אחת; ערכי החברה שוב אינם נצחיים כפי שפעם היו; וכן הלאה.

ברם, במערכת ההשכלה הגבוהה בארץ, עסקים כרגיל – כפי שהיו במאה ה-20 (ובעצם, במאה ה-19 בארצות אחרות). לאן שלא תפנה מבט, תמצא כי המערכת קופאת על שמריה. אציג כאן כמה שאלות – ואם מקצתן נשמעות מוזר, אין בכך אלא כדי להעיד על עומק הבעיה הקונספטואלית של רבים מאתנו.

1) **מדוע חייבים ללמוד את התואר הראשון בשלוש שנים?** ואם רוצים לפרוס את הלימודים על פני חמש שנים, כדי להעמיק בלימוד ולא לסמן ווי ולהמשיך הלאה כדחפור ללא מעצורים – מדוע הות"ת מענישה את האוניברסיטה על כך שלא הגיעה ל"ניצולת מלאה"?

2) **מדוע חייבים ללמוד מקצוע ראשי ומשני (או דו-חוגי)? מדוע לא** ללמוד מקצוע אחד ראשי ולאפשר לסטודנט לבחור את כל השאר כדי להרחיב את אופקיו (מה שנקרא בחו"ל: liberal arts education)? יתירה מזאת, מדוע בלימוד המקצוע הראשי חייבים להסתפק במספר מוגדר ומצומצם של נקודות זכות? מדוע לא לקבוע מינימום ולאפשר לסטודנט לבחור בעצמו כמה נקודות מעבר למה שירצה ללמוד (והשאר קורסים "כלליים" לפי בחירתו)?

3) **מדוע כל קורס מתקיים רק פעם אחת בשבוע וכמעט כל הקורסים מזכים בשתי נקודות זכות?** ואם למרצה יש תחום מאד עשיר ומגוון, מדוע לא לאפשר לו ללמד 3 או אפילו 4 ש"ש בשבוע, כלומר, בשתי פגישות? שיטה זו נהוגה ברוב ארצות המערב ויש לה יתרון אחד גדול: הסטודנטים אינם נאלצים ללמוד במקביל 10-12 קורסים, שכל אחד מהם עוסק בנושא אחר. כך אפשר לצמצם את כמות הבחינות מעשר לארבע-חמש בתקופת המבחנים, ולהפוך את חוויית הלימוד לרצינית באמת.

4) **מדוע מרצים "נענשים" בתהליך הקידום אם הם מתמחים בשני תחומים שונים?** שמעתי על לא מעט מקרים (לא רק בבר-אילן) של מועמד אשר לא קודם לדרגה גבוהה יותר מאחר ש"לא הגיע למכסת הפרסומים אף לא באחד מן התחומים"! וזאת, כשהאוניברסיטאות משלמים מס שפתיים (ואולי פה ושם מוסיפים מאמץ אמיתי) להקמת תוכניות לימוד בין-תחומיות. נראה כי המטרה היא שהסטודנטים ילמדו קורס אחד אצל מומחה למקצוע X ועוד קורס אצל מומחה לתחום Y. חוקר אשר מנסה לשלב בין תחומים שונים – כנראה ש"אינו רציני"...

5) **מדוע כל מחלקה מחזיקה בתקנים שלה "לצמיתות", בלי כל קשר למספר הסטודנטים שרשומים במחלקה?** בכל ארגון מודרני המכבד את עצמו קיימת ניידות פנימית בין מחלקות ואגפים בהתאם לצורכי הארגון. אז נכון, לא מעבירים מרצה לפילוסופיה למחלקה לכלכלה רק בגלל שבשנה אחת עלה מספר הנרשמים לכלכלה וירד מספרם המחפשים משמעות בחיים. אך כשהעלייה והירידה נמשכת שנים על גבי שנים ושני הגופים נשארים פחות או יותר עם אותה מצבת כוח האדם המקורית, הסטודנטים נפגעים (לפחות אלה המעונינים לקבל הוראה נאותה במחלקות המבוקשות יותר).

6) **מדוע אין תכנון אסטרטגי בין-אוניברסיטאי?** אם, למשל, באוניברסיטת תל-אביב כמעט אין סטודנטים למורשת יהודית ובבר-אילן פחת למינימום הסטודנטים בהיסטוריה כללית, מדוע לא לבטל את המחלקות האלו בכל מוסד ולנתב את הסטודנטים הרוצים ללמוד את המקצוע הפחות מבוקש לאוניברסיטה השנייה? איפה כתוב שכל אוניברסיטה חייבת ללמד כל דיסיפלינה? באוניברסיטת הרווארד אין לימודי תואר בתקשורת – האם זה מוריד מערכה כמוסד מוביל?

אפשר להמשיך את הרשימה אך נסתפק בשאלות אלו לעת עתה ונעבור לשאלה הבאה: מדוע? מאיפה הקיבעון המערכתי? נדמה שעיקר התשובה נעוץ בעובדה שכל מערכת ההשכלה הגבוהה **האוניברסיטאית** בארץ הנָה ציבורית. שיהיה ברור: מבחינות רבות, ההשכלה הגבוהה בארץ טובה בהרבה מזו הקיימת בלא מעט מדינות מערביות – והסיבה לכך הפיקוח מלמעלה של המל"ג כמעט מראשית המדינה. אך אליה וקוץ בה. אותה סטנדרטיזציה ששומרת על איכות (מחקרית; איכות בהוראה לוקה בחסר), גם מעכבת/מונעת שינויים. האוניברסיטה אינה בעלת הבית של עצמה, אם כי לאחרונה החל המל"ג לשחרר קצת את הרסן ואפילו דורש (לא עלינו...) ומתגמלת את האוניברסיטאות על "שירות לסטודנט".

כמובן, המצב אירוני ביותר, שהרי מי אם לא פרופסורים אמורים לחשוב "מחוץ לקופסה", בצורה גמישה ומקורית – קרי, לשבור פרדיגמות קיימות? אלא שאותה חשיבה מקורית בתחומי המחקר אינה מתורגמת לתחום הניהול. הסיבה העיקרית לכך נעוצה בשיטת בחירת המנהלים האקדמיים באוניברסיטאות בארץ. על כך באחד מהבלוגים בעתיד.

wilzis@mail.biu.ac.il